



Journal of Natural Science

No4
(2021)

<http://natscience.jspi.uz>



| <u>ТАХРИР ХАЙЪАТИ</u> | <u>ТАХРИРИЯТ АЪЗОЛАРИ</u> |
|---|---|
| <p>Бош мухаррир – У.О.Худанов т.ф.н., доц.</p> <p>Бош мухаррир ёрдамчиси-Д.К.Мурадова, PhD, доц.</p> <p>Масъул котиб- Д.К.Мурадова</p> | <ol style="list-style-type: none">1. Худанов У – Табиий фанлар факултети декани, т.ф.н., доц.2. Шылова О.А.-д.х.н., профессор Института химии силикатов им. И.В. Гребенщикова Российской академии наук (ИХС РАН)3. Кодиров Т- к.ф.д, профессор4. Абдурахмонов Э – к.ф.д., профессор5. Султонов М-к.ф.д, доц6. Яхшиева З- к.ф.д, проф.в.б.7. Рахмонкулов У-б.ф.д., проф.8. Хакимов К –г.ф.н., доц.9. Азимова Д- б.ф.н.10. Мавлонов Х- б.ф.д., доц11. Юнусова Зебо – к.ф.н., доц.12. Гудалов М- фалсафа фанлари доктори (география фанлари бўйича) (PhD)13. Мухаммедов О- г.ф.н., доц14. Хамраева Н- фалсафа фанлари доктори (биология фанлари бўйича) (PhD)15. Рашидова К- фалсафа фанлари доктори (кимё бўйича) (PhD), доц16. Мурадова Д- фалсафа фанлари доктори (кимё фанлари бўйича) (PhD), доц |
| <p>Муассис-Жиззах давлат педагогика институти</p> | |
| <p>Журнал 4 марта чикарилади (хар чоракда)</p> | |
| <p>Журналда чоп этилган маълумотлар аниқлиги ва тўғрилиги учун муаллифлар масъул</p> | |
| <p>Журналдан кўчириб босилганда манбаа аниқ кўрсатилиши шарт</p> | |

Жиззах давлат педагогика институти Табиий фанлар факултети

Табиий фанлар-Journal of Natural Science-электрон журнали

[/http://www.natscience.jspi.uz](http://www.natscience.jspi.uz)

QORA MOLLARNING ICHKI TUZILISHI (INTERERI)

Sindorov Abdumo'min O'rolbek o'gli-o'qtiivchi

Erkinova Nargiza O'tkir qizi-talaba

Azimov Nodir Qodir o'g'li-talaba

Jizzax davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Interer ko'rsatkichlar hayvonlarning salomatligi, mahsuldorligi va sharoitiga moslashganligining inikosi deb qarash mumkin. Interer fiziologik ko'rsatkichlar teri, jun, suyak, mushaklar, ichki a'zolar, qon va boshqa tana suyuqliklarini o'z ichiga oladi. Interer deb hayvonning ichki fiziologik, gistologik, biokimyoviy xususiyatlarining uning konstitutsiyasi va mahsulot yo'nalishida aks etishidir.

Kalit so'zlar: Laktasiya, fiziologik usul, gistologik usul, rentgen usul, sitobiokimyoviy biopsiya usul, mikroskopik usul, razdoy, tirik vazn, yelin, eritrotsit, shaklli element, to'r qatlam, unit so'rg'ich;

Interer fiziologik, gistologik, rentgen, sitobiokimyoviy biopsiya va mikroskopik usulda, suratga tushirish bilan o'rganaladi. Bu hususiyatlar hayvonlarning tiriklik paytida va so'yilgandan keyin amalga oshiriladi. Qonning ko'rsatkichlariga qarab hayvonning salomatligi, konstitutsiyasi va mahsuldorligi haqida fikr yuritish mumkin. Qon guruhlariga qarab hayvonlarning qarindoshlik darajalarini belgilash mumkin. Qon tarkibi ko'p jihatdan modda almashinish darajasiga bog'liq, shuning uchun yosh hayvonlarda modda almashinuvi darajasi yuqori bo'lib, yoshi kattalashishi bilan modda almashuvining ma'lum darajada susayishi qon tarkibida shakl elementlari va eritrositlar miqdorining kamayishi bilan izohlanadi. Buqalar qonida eritrositlar bichmalarnikiga nisbatan ko'proq bo'ladi, yoki sigirlar bo'g'ozligi ham eritrositlar sonini ko'payishiga sabab bo'ladi. Sigirlar sut mahsuldorligini ko'paygan davrida ularning qoni tarkibida shakl elementlari va eritrositlar miqdori ko'payib, sog'in davrini oxirida ular kamayishi kuzatiladi. Laktasiya davrining birinchi yarmida albumin va globulin oqsillar miqdori ko'payib, ikkinchi davrida esa kamayishi, bu oqsillarning qon tarkibidagi miqdori bilan sut mahsuldorligi o'rtasidagi bog'lanishni ko'rish mumkin. Hayvonlar qonining tarkibi oziqlantirish, havo harorati va namligi, quyosh nuri, yil fasllari, dengiz sathidan balandligi ta'sirida o'zgarib turadi. Tananing tomir urish, nafas olish tezligi va uning harorati muhim interer ko'rsatkichlar hisoblanadi. Tana harorati doimiy bo'lib yosh o'zgarishi bilan farq qilmaydi.

Yurak urishi esa yoshiga bog'liq bo'ladi : yangi tug'ilgan buzoqlarda 70-80 marta bo'lganda, 2 yashar tanalarda 40-60 martani tashkil qiladi. Sog'in va bo'g'oz sigirlarda qisir sigirlarga nisbatan yurak urushi ko'proq bo'ladi. Nafas olish tezligi ham yurak urushi o'zgarishiga o'xshagan bo'ladi. Fiziologik ko'rsatkichlar hayvonning mahsulot yo'nalishiga bog'liq, bu jarayon sut yo'nalishidagi hayvonlarda jadalroq bo'lib, go'sht yo'nalishidagilarda sustroq qo'shmahsuldor mollar oraliq o'rinni egallaydi. Ushbu jarayonlar jadal kechgan sigirlar aksariyat sersut bo'lishi isbotlangan. Ichki a'zolarning yaxshi rivojlanishi ularning solishtirma vazni og'irligining katta bo'lishi hayvonlarning mahsuldorlik imkoniyatlarini ko'paytiradi, bunday sigirlarni tez muddatda iydin (razdoy) imkoniyatlari mavjud. Sigirlarning yelini 4: ikki oldingi va ikki keyingi bo'lmalardan iborat. Yelin yupqa, silliq, siyrak junli teri bilan qoplangan, uning orqa qismi pastdan balandga va eniga o'sib boradi va yelin oynasini tashkil qilib sigirning sersutligining asosiy belgilaridan bir ibo'lib hisoblanadi. Yelin bez va biriktiruvchi to'qimalardan tashkil topadi va unda qo'shimcha yog' to'qimalari ham bo'ladi. Urg'ochi tanalar va bo'g'oz sigirlar yelinida yog' to'qimalari nisbati yuqori bo'lib tug'ishiga yaqin ular o'rnini bez to'qimalari egallaydi. Sersut sigirlar yelini to'qimalari mikrostrukturasi o'rganilganda ularning 70-80 % bez va 30-20 % biriktiruvchi to'qimalardan iborat ekanligi qayd qilingan. Agar sigir yelini tarkibida bez to'qimalari nisbati 70 % kam bo'lsa u kam sut, 80% ko'p bo'lsa bu holat yelin faoliyatiga va hayvon sog'igiga salbiy tasir qiladi. Sigirning tirik vazni va yelin vazni orasida bog'lanish mavjud. 1 kg yelin vazniga qancha kam tirik vazn to'g'ri kelsa sigir shunchalik mahsuldor hisoblanadi. Ko'p tajribalar 60-80 kg tirik vaznga 1 kg yelin vazniga to'g'ri kelishini qayd qilganlar. Sog'in davrining birinchi yarmida yelinda bez to'qimalari nisbati ko'p bo'lib, ikkinchi yarmida uning nisbati kamayib boradi. Sog'in davriniigi ikkinchi yarmida yelin vazni 20-40%, bez to'qimalari 10%, sut alveolari diametri 30% qisqaradi. Biopsiya usuli yordamida sigirlar hayotligida ular yelinida to'qimalar nisbatini o'rganish mumkin. Bundan tashqari sigirlar yelinini vazni va hajmini tirik paytida aniqlash yo'li mavjud, bu usullar sigirlarni bu ko'rsatkichlar bo'yicha tanlash va saralash imkonini beradi. Suyak tananing tayanch vazifasi bilan mineral moddalar zahirasi bo'lib hisoblanadi. Suyak tarkibi va holati hayvonning salomatligi va uning konstitutsiyasidan dalolat beradi. Hayvonlar hayotligida suyakning rivojlanishi kaft aylanasi o'lchash bilan o'rganib boriladi. Yosh ortib borishi bilan suyakning nisbiy ko'rsatkichi kamayib, mutloq og'irligi esa ortib boradi. Yangi tug'ilgan buzoqda suyakning nisbati 20-22% bo'lsa, voyaga yetgan hayvonda esa 12-15% tashkil qiladi. Hayvonlar konstitutsiyasi va mahsuldorlik xususiyatlarini belgilashda teri xususiyati va faoliyatida alohida o'rin tutib, tashqi muhit bilan

aloqani ta'minlab turadi. Teri tanani tashqi muhitning noqulay ta'sirlaridan himoya qiladi. Bundan tashqari teri tana haroratini barobarlashtirib turishda ahamiyatga ega. Teri – nafas olish va chiqaruv a'zosi bo'lib hisoblanadi. Terida joylashgan ter bezlari kuniga 8-10 litr namlikni chiqaradi. Teridagi yog' bezlari ishlab chiqargan yog' terini egiluvchanligini saqlab, junni yaltiroqligini taminlab, uni xo'llanishdan saqlaydi. Voyaga yetgan qoramollar terisining qalinligi terining ustki qavati (epidermis) 1-3%, haqiqiy teri, uning sorg'ich (32-40%) va to'r qatlami (42-54%), teriosti qatlami 11-20% tashkil qiladi. Hozirgi paytda hayvonlar terisining tiriklik paytida qalinligi, maydoni, zichligi va vaznini aniqlash usullari mavjud. Bu bilan hayvon konstitutsiyasi tipini, yosh mollarni o'sish va rivojlanishi haqida fikr yuritish mumkin. Terini zichligi 6 oylikkacha ortib, keyin u sekin kamayib boradi, birinchi tuqqanda u yana ortadi, qari qoramollarda esa terining egiluvchanligi keskin yomonlashib boradi. Terining vazni tana og'irligining voyaga yetgan hayvonlarda 5-6% ini tashkil qiladi, 1 yoshgacha yosh qoramollar 8-12, 1-2yoshda esa 6-7% tashkil qiladi. Terining qalinligi tananing hamma joydalarida bir xil bo'lmaydi. Uning ustki qismi qalin, ostki qismiga qarab yuqalashib boradi. Hayvonlar jun qatlami tanani tashqi muhitning noqulay ta'siridan himoya qilsa, ikkinchidan ma'lum darajada issiqlik almashinuvida ishtirok etadi. Jun sifati hayvon zotiga, oziqlantirish, saqlash sharoitlariga va iqlimiga bog'liq. Jun uch qatlamdan iborat, qobiq 5-10 %, mag'iz 35-40 %, o'zak 50-60 % tashkil qiladi. Jun qiltiq, tivit va orqa oraliq tolalardan iborat. Tullash mavsumiy va doimiy bo'ladi. Oziqlantirish va saqlash mavsumiy bo'lsa tullash ham shunga qarab bo'ladi. Doimiy bir xil oziqlantirilgan hayvonlarda tullash yil davomida bo'lib turadi. Tananing turli qismlarida jun tolalarining qalinligi, yo'g'onligi, uzunligi bir xil bo'lmaydi. Oq tusli hayvonlar junining o'zak qavati qalin bo'lishi uning dag'alligidan dalolatberadi. Oq junlar issiqlikni yomon o'tkazadi, qora va qizil junlar issiqlikni yaxshi o'tkazadi. Shuning uchun bu omil tanada issiqlikni boshqarishda, hayvonlarni yangi sharoitlarga moslashishida asosiy omillardan hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Murodov S. Qishloq xo'jalik mahsulotlarining vetsanek spertiziyasi, qayta ishlash texnologiya asoslari va standartizatsiyasi. Samarqand, 1997.

2. Nosirov U.N. Qoramolchilik. “O'zbekiston milliy ensiklopediyasi” davlat ilmiy nashriyoti. Toshkent, 2001.

3. MAQSUDOV I., JORAEV J., AMIROV SH. CHORVACHILIK ASOSLARI. Toshkent 2012.

4.Sindorov, A., & Azimov, N. (2020). QORAKO‘L ZOTLI QO‘Y BIOLOGIYASI . *Журнал естественных наук*, 1(1). извлечено от <https://natscience.jspi.uz/index.php/natscience/article/view/772>

5. Sindorov, A., & Azimov, N. (2020). QO‘YLARNI URCHITISH. *Журнал естественных наук*, 1(1). извлечено от <https://natscience.jspi.uz/index.php/natscience/article/view/77>